

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari.....	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish ..... Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish..... Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari ..... Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) ..... Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar ..... Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy ..... Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market..... Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modelashtirish yo'llari ..... Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari ..... Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан ..... Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов ..... Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abdukarimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махомадризовна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI IJTIMOIY MA'SULLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMINING AMAL QILISH DARAJASI

Bayisbayev Javlon Nurlanovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi bu bo'yicha xorijiy olimlarning ilmiy nazariy qarashlari, yondashuvlari, farazlari tahlil qilindi. Tadqiqot davomida tadbirkorlik subyektlaridan olingan natijalar asosida analitik ma'lumotlar ko'rsatkichlari o'rganildi. Muammolar aniqlanib ularning yechimi sifatida tegishli tarzda xulosa va takliflar keltirib o'tildi.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik, jamiyat, ijtimoiy mas'ullik, korporativ ma'daniyat, raqobat, xodim, faoliyat.

Abstract: This article analyzed the scientific theoretical views, approaches, hypotheses of foreign scientists on the degree of validity of the mechanism for ensuring the social security of business entities. During the study, indicators of analytical data were studied based on the results obtained from business entities. The problems were identified and given conclusions and suggestions in an appropriate way as their solution.

Key words: Entrepreneurship, Society, Social Responsibility, corporate finance, competition, employee, activity.

Аннотация: В данной статье проанализированы научные теоретические взгляды, подходы, гипотезы зарубежных ученых на степень применимости механизма обеспечения социальной ответственности субъектов предпринимательства. В ходе исследования на основе результатов, полученных от субъектов предпринимательства, были изучены показатели аналитических данных. Выявлены проблемы и в качестве их решения приведены соответствующие выводы и предложения.

Ключевые слова: предпринимательство, общество, социальная ответственность, корпоративная культура, конкуренция, сотрудник, деятельность.

KIRISH

Ijtimoiy mas'ullikning turli ta'sirlari bo'yicha tadqiqotlarning ko'payishiga qaramay, tadbirkorlik subyektlari uchun foydalimi yoki yo'qmi degan savol haligacha hal qilinishi kerak bo'lgan savollar qatorida turibdi.

Yevropa Komissiyasi va Yevropa Parlamentidagi muhokamalardan kelib chiqqan holda, Yevropa siyosatchilari kompaniyaning ijtimoiy mas'ullik uchun motivatsiyasini korxona va ularning hajmiga qarab yaxshiroq ko'rib chiqishlari lozim. Bu tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish sharoitlari va moliyaviy bo'lmagan risklarni baholamoqchi bo'lgan investorlarning sodiqligini tiklash elementlaridan biridir deb keltiradi ^[1].

Tadbirkorlik subyektlari o'z faoliyatida ijtimoiy mas'ullik bilan bog'liq talab qilinadigan qonun hujjatlariga rioya qilishlari va qonun talab qilmaydigan ijobiy ijtimoiy normalarni hurmat qilishlari kerak. Sloveniyada Kompaniya akti o'rta va yirik biznes subyektlari uchun ijtimoiy mas'ullik masalalari bo'yicha hisobot berishning asosiy aktidir. Ular uning barcha manfaatdor tomonlari yoki manfaatdor guruhlar, xodimlar, mijozlar, yetkazib beruvchilar, biznes hamkorlar, raqobatchilar, mahalliy hamjamiyat, davlat sektori va kengroq jamiyat oldida javobgardir.

50-yillarda tadbirkorlik subyektning ijtimoiy mas'ulligi konsepsiyasi birinchi marta Boden tomonidan o'rnatilishiga harakat qildi, buni ijtimoiy javobgarlik subyektning ijtimoiy majburiyati sifatida belgilaydi, maqsadlarni belgilaydi, qarorlarni qabul qiladi va jamiyatning umidlari va qadriyatlariga mos keladigan faoliyatni amalga oshiradi deb hisoblagan ^[2].

Keyinchalik turli yo'nalishlarni o'z ichiga olgan ijtimoiy mas'ullikning ko'plab ta'riflari ishlab chiqilgan. Ijtimoiy mas'ullikning ba'zi ta'riflari tabiiy va ijtimoiy muhit oldidagi umumiy javobgarlikka qaratilgan bo'lsa, boshqalari tadbirkorlik subyektlarining ishtirokchilari yoki manfaatlar guruhlar oldidagi javobgarligini belgilaydi. Atrof-muhit xo'jalik yurituvchi subyektlar maqsadli jamoatchilikka (subyektda nisbatan faollashtirilganda) turli manfaatlar

guruhlarini tuzadilar, bularga qadriyatlar, madaniyat, xulq-atvor shakllari, umumiy iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, texnologik, tabiiy va boshqa shart-sharoitlar ta'sir qiladi [3].

Garchi tadbirkorlik subyektlarida ijtimoiy mas'ullikni joriy etish uchun ko'plab sabablar mavjud bo'lsa-da, ular ma'naviy va iqtisodiy bo'lsa-da, bu subyektlar tobe jamiyatda faoliyat yuritishlarini bilishadi va shu bilan jamiyat uchun qo'shimcha qiymatga erishishga yordam beradilar. Shu bilan birga, ijtimoiy mas'ullikli subyektlar mijozlar orasida yuqori obro' va sadoqatga ega, investorlar uchun yuqori jozibadorlik, atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatish darajasi past va sifatli kadrlar orasida ahamiyatli sanaladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu ilmiy tadqiqot ishimizni yoritishda, analitik tahlil, ma'lumotlarning qiyosiy tahlili, solishtirma tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlillar xorij va mamlakatimizda tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ulligni qo'llab-quvvatlashda yaratilgan sharoitlar, imkoniyatlar va sohaga oid boshqa bir qator muammolarni o'rganishga erishildi. Ma'lumotlarni qiyosiy tahlil usuli bo'yicha tahlillar amalga oshirilib, mavzuni kengroq qilib yoritib berishga harakat qilindi. Tadqiqot obyekti sifatida tadbirkorlik subyektlari faoliyati o'rganildi.

MAZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ulligiga nisbatan, birinchi marta Elkington (1998) kitobida kiritilgan uch tomonlama natijalar (Triple Bottom Line) tushunchasini ta'kidlash kerak. Uch tomonlama natijalar konsepsiyasi iqtisodiy jihatdan tashqari, ijtimoiy qarash va atrof-muhit nuqtayi nazarini ham inobatga oladi. Har uch o'lchovda uchta PI (3P) ning o'ziga xos prinsipi mavjud: (foyda, sayyora, odamlar). Uch tomonlama natijalar tushunchasi kompaniyalar, notijorat tashkilotlar va davlat xizmatlarida qo'llaniladi, garchi ularning har biri o'z yo'lida natijalarni har uch toifada o'lchaydi va ko'rsatadi [4].

Princic va boshqalar tadqiqotlarida Kanadadagi turli o'lchamdagi va sanoat kompaniyalari o'rtasida olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, sanoat qoidalari va texnik xarajatlar og'ir deb hisoblangan asosiy resurslar va ishlab chiqarish sektorlarida ijtimoiy mas'ullikni qo'llash ortiqcha xarajatlarni qisqartirishga yordam bergan [5].

Burke va Logsdon (1996) ta'kidlashicha, barcha ijtimoiy mas'ullik faoliyati strategik boshqaruv bilan kesishmaydi. Aksincha, bir qator ijtimoiy mas'ullikli faoliyatlar "strategik bo'lmagan" tarzda bo'lib qolmoqda, ular tashkilot uchun ham, ushbu dasturlarning qabul qiluvchilari uchun ham tan olinadigan foyda keltiradi deb hisoblaydi [6].

Bocquet va boshqalar ijtimoiy mas'ullikning muhim o'lchovlarini strategik boshqaruvning asosiy elementlari sifatida ajratib ko'rsatgan. Ushbu elementlar to'plami 1996-yilda nashr etilgan va keyingi yigirma yil ichida keng miqyosda qabul qilingan ijtimoiy mas'ullik sifatida qaralgan [7].

Ansoff ijtimoiy mas'ullikli faoliyat kompaniyaning asosiy biznesi va strategiyasi bilan qanchalik bog'liqligini belgilaydi. Ijtimoiy mas'ullik darajasida o'ziga xoslik raqobatdosh ustunlik sifatida tushuniladi, buning natijasida kompaniya sezilarli resurslarni qo'lga kiritish orqali raqobatga nisbatan ancha ustunroq mavqega ega bo'lishi mumkin. Proaktivlik – bu o'ylangan, qaror qabul qilishda keng ko'lamli ta'sirlarni o'z ichiga olgan va shu bilan birga, xavfni baholashni hisobga oladigan, ya'ni hozirgi vaziyat va vaziyatga qarab vaqtinchalik qaror qabul qilishning aksi bo'lgan harakat usulini anglatadi va u strategik rejalashtirishning bir qismi sifatida ko'riladi deb keltirgan [8].

TAHLIL VA NATIJALAR

Ushbu maqolaning maqsadi nazariyaga ko'ra, biz turli mualliflarning turli tadqiqotlaridan tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullikli amaliyotlari uchun mavjud bo'lgan 12 ta dalillar va 12 ta qarshi dalillarni to'pladik. Bizning fikrimizcha, tadbirkorlik subyektlari ixtiyoriy ravishda ijtimoiy mas'ullik bilan nafaqat qonunchilik talablarini yoki atrof-muhit ehtiyojlarini qondirish uchun harakat qiladilar balki natijada aholiga ham foyda olib keladilar.

Masalan, mehnatni muhofaza qilish bo'yicha ayrim chora-tadbirlarni amalga oshirish qonun bilan talab qilinadi. Shovqin va jismoniy ortiqcha yuklarni kamaytirish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirish, masalan, ixtiyoriy asosda amalga oshiriladigan subyekt tomonidan qo'shimcha faoliyat bo'lishi mumkin. Tadbirkorlik subyektlari obro'sini oshirish uchun ijtimoiy mas'ullikni namoyish etadilar va ijtimoiy mas'ullikli amaliyotlarga qarshi asosiy dalil – bu tadbirkorlik subyektlarini o'qitish uchun vaqt va moliyaviy resurslarning yetishmasligi.

Ijtimoiy mas'ullik korporativ amaliyotning umumiy qismi va ilmiy tadqiqotning belgilangan mavzusidir. Xorijiy tadqiqotlar ijtimoiy mas'ullikning korporativ strategiyaga izchil integratsiyalashuvi va ijtimoiy mas'ullikning barcha yo'nalishlarini strategik boshqarish korporativ o'sishni kuchaytiradi, raqobatbardosh ustunliklarni keltirib chiqaradi va jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi, degan xulosaga keldi. Masalan, Chexiya Respublikasida ijtimoiy mas'ullikning strategik konsepsiyasiga ega bo'lgan tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy mas'ullikka nisbatan intuitiv va tizimsiz yondashganlarga qaraganda yaxshiroq iqtisodiy natijalarga erisha olishi keltirilgan.

Turli so'rovlar natijasida ijtimoiy mas'ullikni joriy etish sabablari va unga qarshi bo'lgan holda, biz quyidagi vazifalarni qo'ydik ^[2,3,4,5]:

- tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullikni o'z zimmalariga olmasliklarining asosiy sabablarini aniqlash;
- tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullikni amalga oshirishining asosiy sabablarini aniqlash;
- o'zaro bog'liqlik bor-yo'qligini tekshirib ko'rish;
- tadbirkorlik subyektlari hajmi (xodimlar soni) va ijtimoiy mas'ullikning asosiy sabablarini aniqlash.
- tadbirkorlik subyektlarning kattaligi va ijtimoiy mas'ullikni amaliyotga qo'llashdagi muammolarni aniqlash.
- tadbirkorlik subyektlari hajmi va kelajakda ijtimoiy mas'ullikli xatti-harakatlarni rejalashtirish.

1-jadvalda o'rganilgan tadqiqot natijalariga tayangan holda tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullik faoliyatini amalga oshira olmasligi sabablari tahlil qilingan (1-jadval)

1-jadval: Kompaniyalarning ijtimoiy mas'ullik faoliyatini amalga oshira olmasligi sabablari ^[9]

Tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullik faoliyatini amalga oshirmaslik sabablari	Kompaniyalar	Foiz
Moliyaviy resurslarning yetishmasligi	43	58%
Tegishli xodimlarning yetishmasligi	29	39%
Vaqt yetishmasligi	26	35%
Xodimlar yetarlicha rag'batlantirilmagan	12	16%
Texnologiyaning mavjud emasligi	12	16%
Korporativ ijtimoiy mas'ullik qo'shimcha xarajatlarni anglatadi	8	11%
Jamoat qo'llab-quvvatlashining yetishmasligi	6	8%
Kompaniya faoliyati bilan bog'liq emas	6	8%
Boshqaruv yordamining yetishmasligi.	4	5%
Biz hech qanday foyda kutmaymiz	2	3%
Biz ijtimoiy mas'ullikli harakatlar bilan tanish emasmiz	0	0%
Biz ijtimoiy mas'ullikni xohlamaymiz, bu ahamiyatsiz	0	0%
Jami	148	200%

Tadbirkorlik subyektlaridan olingan so'rov davomida biz respondentlarning 58 foizi ijtimoiy mas'ullikli tadbirlar amalga oshirilmayotganining eng muhim sababi sifatida moliyaviy resurslarning yetishmasligini ko'rsatganini aniqladik. Keyingi sabab sifatida munosib xodimlarning yo'qligi (respondentlarning 39%), keyin vaqt yetishmasligi (35%), xodimlarning motivatsiyasi (16%), mavjud bo'lmagan texnologiyalar (16%) va boshqa sabablar. Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy mas'ullik bilan biror iqtisodiy foydaga erishishlarini salbiy baholash-moqda.

Aytish joizki, ijtimoiy mas'ullik nafaqat tadbirkorlikda ijobiy ta'sir ko'rsatadi, balki to'g'ridan-to'g'ri aytganda, bu faoliyat qo'shimcha xarajatlarni ham talab qiladi, deyish mumkin. Ularda ijtimoiy mas'ullik bilan shug'ullanadigan maxsus shaxs bo'lishi kerak va bu xodimlarning vaqtini oladi. Ijtimoiy mas'ullikli xatti-harakatlar tadbirkorlik subyektlariga va olib keladigan afzalliklari bilan tanishganlarida, bu faoliyatga boshqacha yondashuv bo'lar edi. Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy mas'ullik kompaniyaning uzoq muddatli strategiyasining bir qismi ekanligini bilishmaydi.

Nazariya va so'rovlardan biz tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ulligining o'n ikkita sababini to'pladik: mijozlarning sodiqligini oshirish, qonunga rioya qilish, kompaniya obro'sini oshirish, xodimlarning qoniqligini oshirish, mahalliy hamjamiyat va keng jamiyat bilan munosabatlarni yaxshilash, raqobatdosh ustunlik, ma'naviy va axloqiy sabablar, takomillashtirish, biznes yoki iqtisodiy samaradorlik, innovatsiyalar, biznes hamkorlar va yetkazib beruvchilar bilan munosabatlarni yaxshilash, soliq imtiyozlaridan foydalanish, subsidiyalar, rag'batlantirish va tabiiy muhitga kuchli ta'sir tufayli obro'ni saqlashdir.

Tadbirkorlik subyektlaridan olingan so'rov natijasida aytish mumkinki barcha respondentlarning ko'pchiligi 55 foizi obro'sini oshirish maqsadida ijtimoiy mas'ullikni his qilishini aytdi, ikkinchi eng keng tarqalgan sabab – mijozlarning sodiqligini oshirish (24%), uchinchi sabab – qonunga rioya qilish (22%), undan keyin mahalliy hamjamiyat va kengroq jamiyat bilan munosabatlarni yaxshilash (20%), 18% xodimlarning qoniqishi uchun ijtimoiy mas'ullik va 15% axloqiy yoki ma'daniy sabablarga ko'ra degan sabablarni ko'rsatgan (2-jadval).

2-jadval: Tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy mas'ullik xatti-harakatlarining sabablari ^[9]

Sabablar	Kompaniyalar	Foiz
Kompaniyaning obro'sini oshiring	41	55%
Mijozlarning sodiqligini yaxshilang	18	24%
Qonunga rioya qilish	16	22%
Mahalliy hamjamiyat va keng jamoatchilik bilan munosabatlarni yaxshilash	15	20%
Xodimlarning qoniqish darajasini oshirish	13	18%
Axloqiy va axloqiy sabablar	11	15%
Bu bizga raqobatdosh ustunlik keltiradi	10	14%
Biznes hamkorlar va yetkazib beruvchilar bilan munosabatlarni yaxshilash	8	11%
Tabiiy muhitga kuchli ta'sir	7	9%
Tadbirkorlik, iqtisodiy samaradorlikni oshirish	4	5%
Soliq imtiyozlari, subsidiyalar, imtiyozlardan foydalanish	2	3%
Innovatsiya	3	4%
Jami	148	200%

Menejment va mulkdorlarning ijtimoiy mas'ulligini qo'llab-quvvatlash ayniqsa muhimdir. Agar rahbariyat ijtimoiy mas'ul boshqaruv biznes yuritishning eng samarali usuli deb hisoblasa, ular o'z-o'zidan ijtimoiy mas'ullik va axloqiy munosabatda bo'lishadi ^[10].

Inson huquqlarini himoya qilish faqat oddiy o'sish toifasida sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Shunday qilib, ijtimoiy mas'ullikning ortishi korporativ o'sishning tez sur'atlariga olib keladi.

Strategik ahamiyatga ega kompaniyalar korporativ ijtimoiy mas'ullikka yondashish, yaxshi iqtisodiy natijalarga erishish va shu bilan birga, korporativ o'sishni kuchaytirish uchun turli korporativ strategiyalar bilan ijtimoiy mas'ullik faoliyatining boshqa aralashmasini tanlashni taqozo etadi.

Ijtimoiy mas'ullik borasida olib borilgan izlanishlar, ijtimoiy mas'ullikka yanada ilg'or, ya'ni strategik yondashuv va iqtisodiy farovonlikka erishish o'rtasida bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Xuddi shu namuna shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy mas'ullik konsepsiyasi ancha intuitiv va kamroq tizimli bo'lgan kompaniyalar raqobatdosh ustunlikka erishish uchun ijtimoiy mas'ullik potensialidan foydalanish imkoniyatini yo'qotmoqda.

Bundan tashqari, turli korporativ strategiyalarga ega bo'lgan kompaniyalar shaxsiy faoliyatining afzalliklarini diqqat bilan ko'rib chiqishlari kerakligi ma'lum bo'ldi. Differensiatsiya strategiyasi bozor muhitini rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarning afzalliklarini, eng yuqori sifat strategiyasi esa inson huquqlarini himoya qilishning afzalliklarini ko'rsatdi. Aksincha, muvaffaqiyati xarajatlarni minimallashtirish bilan bog'liq bo'lgan past narx strategiyasi bilan qo'shimcha faoliyat iqtisodiy ustunlikni anglatmaydi. Bunday yondashuv kompaniyaning raqobatbardoshligining pasayishiga olib kelishi mumkin, chunki barcha manfaatdor tomonlar katta umidlarga ega va ular avtomatik ravishda kompaniyalardan bu faoliyatni kutishadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Taqdim etilgan maqola tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy mas'ulligini ta'minlash mexanizmini amal qilish darajasini yoritishga intiladi. Ijtimoiy mas'ullik konsepsiyasining harakatlantiruvchi kuchi kompaniyalar faqat foyda olish uchun emas, degan g'oyaning qabul qilinishidir. Natijalarni ko'rsatilgan savollarga yakuniy va to'liq javob sifatida ko'rib bo'lmaydi. E'tiborni ijtimoiy innovatsiyalar, ijtimoiy tadbirkorlik va korporativ ijtimoiy javobgarlikdagi o'zgarishlar tufayli aholi farovonligidagi o'zgarishlarga qaratish lozim.

Ijtimoiy javobgarlik doirasidagi turli tadbirlarning korporativ o'sishga ta'siridan tashqari, individual nazorat o'zgaruvchilari rolini o'rganishi ham mumkin. Kompaniyaning mavjud bo'lgan davri ijtimoiy mas'ullik strategiyasiga ega bo'lgan kompaniyalarda sotish hajmining o'sishiga ta'sir qilmaydi, mahsulot farqlariga e'tibor qaratgan kompaniyalarda minimal aloqa paydo bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. European Economic and Social Committee. 2012. 'Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij – Obnovljena strategija EU za družbeno odgovornost podjetij za obdobje 2011–2014.' http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:i2nsXEVzgKMJ:https://webapi.eesc.europa.eu/documentsanonymous/CES223-2012_AM1_AM_SL.doc (10.1.2015)
2. Maignan, I. and Ferrell, O. C. 2004. 'Corporate Social Responsibility and Marketing: An Integrative Framework.' *Journal of the Academy of Marketing Science* 32 (1): 3-19.
3. Dolinšek, T. 2011. 'Internet Reporting of Corporate Social Responsibility of the Slovenian Banks.' *VKnowledge and Business Challenge of Globalisation in 2011*, ur. M. Merkač Skok in M. Cingula, 429-440. Celje: Faculty of Commercial and Business Sciences.
4. Elkington, J. 1997. 'Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business.' Capstone: Oxford.
5. Princic, L., Floyd, M. and Bonham, J. 2003. 'Engaging Small Business in Corporate Social Responsibility.' <http://info.worldbank.org/etools/docs/library/114189/Engaging%20SME%20in%20CSR%202003.pdf> (7.2.2015)
6. Burke, L., & Logsdon, J. M. (1996). How corporate social responsibility pays off. *Long Range Planning*, 29(4), 495–502. [https://doi.org/10.1016/0024-6301\(96\)00041-6](https://doi.org/10.1016/0024-6301(96)00041-6)
7. Bocquet, R., Le Bas, C., Mothe, C., & Poussing, N. (2012). Are firms with different CSR profiles equally innovative? Empirical analysis with survey data. *European Management Journal*, 31(6), 542–654. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2012.07.001>
8. Ansoff, H. I. (1965). *Corporate Strategy: An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion*. New York, NY: McGraw-Hill.
9. Ma'lumotlar yordamida muallif tomonidan qayta ishlandi
10. Bavec, C. 2012. 'Social Responsibility and Professional Ethics in Management: Some Empirical Evidences at Country Levels.' *Managing Global Transitions* 10 (4): 361-377.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.